

คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญากรณี:ปัญหาการเยียวยาผู้เสียหายในทางแพ่ง¹

ศุภชัย เกื้อสุวรรณ²

จากการศึกษาปัญหาเกี่ยวกับการเยียวยาผู้เสียหายในทางแพ่งในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมา แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเยียวยาผู้เสียหายที่ได้รับความเสียหายในทางแพ่งที่มีมูลอันเกิดมาจากการกระทำความผิดทางอาญา และเพื่อหามาตรการหรือแนวทางในการที่จะช่วยเยียวยาความเสียหายแก่ผู้เสียหายในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้น จากการศึกษาทำให้ทราบว่าเมื่อมีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้นย่อมก่อให้เกิดความเสียหาย และความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นย่อมส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมส่วนรวม อีกทั้งยังก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลที่ได้รับผลร้ายจากการกระทำนั้นโดยตรง ซึ่งอาจจะเป็นความเสียหายที่เกิดแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ อนามัย หรือทรัพย์สินของบุคคลอื่น ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน และความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นนอกจากจะเป็นเรื่องความรับผิดทางอาญาแล้วยังก่อให้เกิดความเสียหายในทางแพ่งอีกด้วย จึงส่งผลให้ผู้กระทำความผิดต้องรับผิดชอบในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาด้วย เพื่อให้ผู้เสียหายได้รับการเยียวยาจากการกระทำความผิดดังกล่าว และที่สำคัญคือเพื่อให้ผู้เสียหายได้กลับคืนสู่สถานะเดิมหรือใกล้เคียงสถานะเดิมมากที่สุดก่อนที่จะมีการกระทำความผิด ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจึงได้บัญญัติให้สิทธิแก่ผู้เสียหายที่นอกจากจะดำเนินคดีอาญากับผู้กระทำความผิดแล้ว ยังให้สิทธิผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีแพ่งเพื่อบังคับให้ผู้กระทำความผิดชดเชยค่าสินไหมทดแทนซึ่งเป็นความรับผิดทางแพ่งได้ด้วย และให้สิทธิสามารถฟ้องคดีแพ่งกับคดีอาญาไปในคราวเดียวกัน โดยกำหนดหลักเกณฑ์ในการเรียกค่าสินไหมทดแทนดังกล่าวไว้ในมาตรา 43 และมาตรา 44/1 แต่ยังคงมีปัญหาเกี่ยวกับบทบัญญัติกฎหมายในการเรียกค่าสินไหมทดแทนในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญาของผู้เสียหายอยู่หลายประการซึ่งสรุปได้ ดังต่อไปนี้

จากการศึกษาประเด็นปัญหาคือ ปัญหาการสร้างภาระให้แก่ผู้เสียหายในการเรียกให้จำเลยเยียวยาความเสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องกับคดีอาญาในความผิดฐานอื่นนอกจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

¹ บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง คดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีกับอาญา กรณี:ปัญหาการเยียวยาผู้เสียหายในทางแพ่ง โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์จุฑาพร วงศ์ทองสรรค์ และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์รัล เล็งวิทยา และ รองศาสตราจารย์ประเทือง ธนียผล

² นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตร์มหาบัณฑิต (ส่วนกลาง) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

มาตรา 43 ซึ่งในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องในคดีอาญานั้นได้บัญญัติให้พนักงานอัยการมีอำนาจเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายที่เขาสูญเสียไปเนื่องจาก การกระทำผิดขึ้นเฉพาะในคดีความผิดฐาน ลักทรัพย์วิ่งราว ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก น้อโกง ชักยอกหรือรับของโจร ซึ่งอันเป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์เท่านั้น

ส่วนในความผิดฐานอื่นได้บัญญัติไว้ในมาตรา 44/1 โดยบัญญัติว่า “ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการทำความผิดของ จำเลย ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนก็ได้...” ซึ่งจากบทบัญญัติดังกล่าวเห็นได้ว่าผู้เสียหายต้องดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลซึ่งในการดำเนินการนั้นต้องอ้างถึงความเสียหายทั้งหมด ทั้งที่ความผิดเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพนั้น เป็นความผิดที่มีความร้ายแรงและมีผลกระทบต่อผู้เสียหายยิ่งกว่าความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ซึ่งหากมีการบัญญัติให้ผู้เสียหายจากการทำความผิดอาญาได้รับการเยียวยาทางแพ่งโดยให้พนักงานอัยการมีคำขอเรียกให้จำเลยเยียวยาความเสียหายในทางแพ่งเช่นเดียวกับในความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ก็จะเป็นธรรมแก่ผู้เสียหายยิ่งกว่า

ปัญหาการเยียวยาในทางแพ่งในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญาจำกัดเฉพาะการเรียกให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนซึ่งเป็นหนี้เงินเท่านั้น ไม่รวมถึงหนี้กระทำการหรืองดเว้นกระทำการกล่าวคือ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ได้บัญญัติให้พนักงานอัยการเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหาย และมาตรา 44/1 ผู้เสียหายยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดใช้ค่าเสียหายทดแทนแก่ตน ซึ่งจากบทบัญญัตินี้เป็นการเรียกให้ชำระหนี้เงินเท่านั้น ไม่รวมถึงหนี้อย่างอื่นที่ผู้เสียหายได้รับความเสียหายด้วย เช่น ในกรณีความผิดฐานบุกรุก ถ้าปรากฏว่าจำเลยได้เข้าไปปลูกสร้างสิ่งต่างๆ ในอสังหาริมทรัพย์ของผู้เสียหาย ซึ่งเป็นการก่อให้เกิดความเดือดร้อน และเป็นการสร้างภาระให้แก่ผู้เสียหาย พนักงานอัยการไม่อาจยื่นคำขอตามมาตรา 43 และผู้เสียหายไม่อาจยื่นคำร้องตามมาตรา 44/1 เพื่อที่จะให้จำเลยรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ออกไปจากอสังหาริมทรัพย์ของตนได้ เนื่องจากหนี้ยกเว้นเป็นหนี้กระทำการ จึงทำให้ผู้เสียหายไม่ได้รับการเยียวยาในการทำความผิดดังกล่าว

ปัญหาเกี่ยวกับการเรียกค่าเสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญา จากบุคคลที่ต้องร่วมรับผิดชอบในทางแพ่ง ในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญานั้น บุคคลที่จะต้องรับผิดชอบในทางแพ่งร่วมกับจำเลยไม่จำเป็นว่าการทำความผิดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และมาตรา 44/1 เช่น กรณีผู้เยาว์เป็นผู้กระทำความผิดหรือถูกจ้างได้กระทำความผิดอาญาในทางการทำงานที่จ้าง ซึ่งผู้ปกครองต้องร่วมรับผิดชอบกับผู้เยาว์ซึ่งอยู่ในความดูแล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 429 หรือนายจ้างของลูกจ้างซึ่งต้องร่วมรับผิดชอบ

กับลูกจ้าง เป็นต้น พนักงานอัยการหรือผู้เสียหายไม่อาจมีคำขอหรือยื่นคำร้องให้บุคคลดังกล่าวรับผิดชอบทางแพ่งร่วมกับจำเลยได้ เนื่องจากบุคคลดังกล่าวต้องร่วมรับผิดชอบทางแพ่งกับจำเลยด้วยจึงทำให้ผู้เสียหายไม่ได้รับการเยียวยาจากการกระทำความผิดทางอาญาอย่างเพียงพอ

จากการศึกษาค้นคว้าปัญหาเกี่ยวกับการเยียวยาผู้เสียหายในทางแพ่งในคดีแพ่งที่เกี่ยวข้องกับคดีอาญา ผู้ศึกษาพบว่า มีข้อเสนอแนะ คือ

1. ปัญหาการสร้างภาระให้แก่ผู้เสียหายในการเรียกให้จำเลยเยียวยาความเสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญาในความผิดฐานอื่นนอกจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 เนื่องจากการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญาในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา บัญญัติให้พนักงานอัยการมีอำนาจเพียงเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายในคดีความผิดเกี่ยวกับทรัพย์บางประเภทเท่านั้น ซึ่งผู้เสียหายซึ่งได้รับความเสียหายจากการกระทำความผิดอาญาของจำเลยต้องไปดำเนินคดีแพ่งเพื่อเรียกค่าสินไหมทดแทนอย่างอื่นด้วยตนเองและต้องเสียค่าธรรมเนียมในการเรียกค่าสินไหมทดแทนอันเป็นภาระยิ่งขึ้นให้แก่ผู้เสียหาย จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายดังกล่าว โดยสามารถที่จะให้ผู้เสียหายมีสิทธิยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนในคดีอาญาทุกประเภทที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ต่อเนื่องไปได้ ซึ่งหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของการยื่นคำร้องขอค่าสินไหมทดแทนแนวทางใหม่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 นั้นมีเจตนารมณ์เพื่อมุ่งให้ความคุ้มครองแก่ผู้เสียหายในคดีอาญาสามารถใช้สิทธิเรียกร้องให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายที่ตนได้รับในทางแพ่งไปพร้อมกับการดำเนินคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้องทำให้ผู้เสียหายไม่ต้องเป็นโจทก์ฟ้องในคดีแพ่งอีก เป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายของผู้เสียหายให้ได้รับการเยียวยาจากความเสียหาย และเพื่อให้การพิจารณาคดีส่วนแพ่งเป็นไปด้วยความรวดเร็ว แต่จากการศึกษาเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่า ในการดำเนินคดีแพ่งเกี่ยวข้องกับคดีอาญาในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ได้บัญญัติให้พนักงานอัยการมีอำนาจเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหายที่เขาสูญเสียไปเนื่องจากการกระทำความผิดได้เฉพาะในคดีความผิดฐานลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ โจรสลัด กรรโชก ถู โกง ขกขอก หรือรับของโจร ซึ่งอันเป็นความผิดเกี่ยวกับทรัพย์เท่านั้น ส่วนในความผิดฐานอื่นนั้น ผู้เสียหายต้องดำเนินการตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา มาตรา 44/1 โดยบัญญัติว่า “ในคดีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย ผู้เสียหายจะยื่นคำร้องต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญาขอให้บังคับจำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนแก่ตนก็ได้...” ซึ่งจากบทบัญญัติดังกล่าวเห็นได้ว่าผู้เสียหายจะต้องดำเนินการยื่นคำร้องต่อศาลเอง ซึ่งในการดำเนินการนั้นผู้เสียหายต้องว่าจ้างทนายความดำเนินการทั้งหมด ทั้งที่

ความผิดเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพนั้นเป็นความผิดที่มีความร้ายแรง และมีผลกระทบต่อผู้เสียหายยิ่งกว่าความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และผู้เสียหายจะต้องดำเนินการยื่นคำร้องก่อนเริ่มสืบพยาน หากในกรณีที่ไม่มี การสืบพยานต้องยื่นคำร้องก่อน ศาลวินิจฉัยชี้ขาดคดี ถ้าหากผู้เสียหายไม่ได้ยื่นคำขอภายในระยะเวลาที่ศาลกำหนดก็ต้องนำคดีไปฟ้องเป็นอีกคดีหนึ่งในทางแพ่งและต้องเสียค่าขึ้นศาลอีก ซึ่งเป็นการสร้างภาระเพิ่มให้กับผู้เสียหายมากยิ่งขึ้น ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะว่า ควรแก้ไขโดยการยกเลิกประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 แล้วแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 โดยการเพิ่ม

มาตรา 43 วรรคสองว่า “ถ้าผู้เสียหายมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพราะเหตุได้รับอันตรายแก่ชีวิต ร่างกาย จิตใจ หรือได้รับความเสื่อมเสียต่อเสรีภาพในร่างกาย ชื่อเสียง หรือได้รับความเสียหายในทางทรัพย์สินอันเนื่องมาจากการกระทำความผิดของจำเลย ให้พนักงานอัยการยื่นคำขอตามวรรคแรก ”

2. ปัญหาการเยียวยาในทางแพ่งในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญาจำกัดเฉพาะการเรียกให้ชดเชยค่าสินไหมทดแทนซึ่งเป็นหนี้เงินเท่านั้น ไม่รวมถึงหนี้จากการหรือดเว้นจากการ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 ได้บัญญัติให้พนักงานอัยการเรียกทรัพย์สินหรือราคาแทนผู้เสียหาย และมาตรา 44/1 ผู้เสียหายยื่นคำร้องขอให้จำเลยชดเชยค่าเสียหายทดแทนแก่ตน ซึ่งจากบทบัญญัติดังกล่าวเป็นการเรียกให้ชำระหนี้เงินเท่านั้น ไม่รวมถึงหนี้เป็นอย่างอื่นที่ผู้เสียหายได้รับความเสียหายด้วย เช่น ในความผิดฐานบุกรุก หากจำเลยได้เข้าไปปลูกสร้างสิ่งต่างๆในอสังหาริมทรัพย์ของผู้เสียหาย พนักงานอัยการไม่อาจยื่นคำขอตาม มาตรา 43 และผู้เสียหาย ไม่อาจยื่นคำร้องตาม มาตรา 44/1 เพื่อให้จำเลยรื้อถอนสิ่งปลูกสร้างต่างๆได้ เนื่องจากเป็นหนี้กระทำการ จึงทำให้ผู้เสียหายไม่ได้รับการเยียวยาในการกระทำความผิดดังกล่าว จึงควรบัญญัติให้พนักงานอัยการมีอำนาจยื่นคำขอตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และบัญญัติให้ผู้เสียหายสามารถยื่นคำร้องตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 44/1 เพื่อสามารถที่จะเรียกให้จำเลยชดเชยค่าสินไหมทดแทนในส่วนที่เป็นหนี้กระทำการหรือหนึ่งดเว้นจากการได้ด้วย ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะว่า ควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 โดยการเพิ่มเติมต่อจากประเด็นปัญหาในข้อที่ 1 โดยแก้ไขเพิ่มเติม

มาตรา 43 วรรคสามว่า “ ค่าสินไหมทดแทนตามบทบัญญัติในมาตรานี้ให้ หมายรวมถึงถึง หนี้กระทำการหรือดเว้นจากการด้วย”

3. ปัญหาเกี่ยวกับการเรียกค่าเสียหายในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญา จากบุคคลที่ต้องร่วมรับผิดชอบในทางแพ่ง ในคดีแพ่งเกี่ยวเนื่องคดีอาญานั้น บุคคลที่จะต้องรับผิดชอบในทางแพ่งร่วมกับจำเลยไม่ว่าจะเป็นการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 43 และมาตรา 44/1 เช่น กรณีผู้เยาว์เป็น

ผู้กระทำความผิดหรือลูกจ้างได้กระทำความผิดอาญาในทางการทำงานที่จ้าง ซึ่งผู้แทนโดยชอบธรรมต้องร่วมรับผิดชอบกับผู้เยาว์ซึ่งอยู่ในความดูแล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 429 หรือนายจ้างของลูกจ้างซึ่งต้องร่วมรับผิดชอบกับลูกจ้าง เป็นต้น พนักงานอัยการหรือผู้เสียหายไม่อาจมีคำขอหรือยื่นคำร้องให้บุคคลดังกล่าวรับผิดชอบแพ่งร่วมกับจำเลยได้ อีกทั้งศาลก็ไม่สามารถออกหมายเรียกบุคคลภายนอกเข้ามาในคดีได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 57(3) ประกอบประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 15 ได้ เนื่องจากเป็นคดีแพ่งที่มีมูลความผิดมาจากคดีอาญา เพราะเรื่องการร้องสอคนนั้นมีได้เฉพาะคดีแพ่งเท่านั้น ไม่รวมไปถึงคดีอาญาด้วย เนื่องจากบุคคลดังกล่าวต้องร่วมรับผิดชอบแพ่งกับจำเลยด้วยจึงทำให้ผู้เสียหายไม่ได้รับการเยียวยาจากการกระทำความผิดทางอาญาอย่างเพียงพอ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะว่า ควรแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา โดยการเพิ่ม

มาตรา 43/1 ว่า “ในการเรียกค่าสินไหมทดแทนจากผู้กระทำความผิด ให้พนักงานอัยการมีคำขอเรียกให้บุคคลตามมาตรา 43 ผู้ซึ่งต้องรับผิดชอบร่วมกับจำเลยในทางแพ่งเข้ามาในคดีด้วย”

เอกสารอ้างอิง

- กุศล บุญเย็น, คำอธิบายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นิติบรรณการ, 2541
- คณิต ณ นคร, กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2549
- ประสิทธิ์ จงชีวิต, ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย ละเมิด จัดการงานนอกสั่งและลาภมิควรได้, พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2549
- ร. แลงกัต, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย เล่ม 1, พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2526
- วารี นาสกุล, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด จัดการงานนอกสั่ง ลาภมิควรได้ กรุงเทพมหานคร: หจก.จิรารัชการพิมพ์, 2553
- หยุด แสงอุทัย, ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคดีอาญาศึกษาทางคำพิพากษาศาลฎีกา, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แม่บ้านการเรือน, 2507
- เสถียร ลายลักษณ์ (รวบรวม), ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 21 กฎหมาย ร.ศ. 125-126, พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดลิเมต์, 2477
- ศันท์กรณ โสติพิพันธ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะละเมิด จัดการงานนอกสั่งและลาภมิควรได้ พิมพ์ครั้งที่ 7 แก้ไขเพิ่มเติม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2560), หน้า 181